

Redaktør: Benny Lihme

Redaktionens adresse:

Social Kritik, Nansensgade 66 kld.

1366 Kbh. K

Tlf. 33 93 99 63 eller 45 42 44 83

www.socialkritik.dk

Fax: 33 15 80 76

Giro 2 80 25 62

Abonnement: Kr. 400,- for seks numre.

Nummer 78: Kr. 86,-.

Ved køb af studiesæt ydes studierabat.

Bestillinger sendes til redaktionens adresse.

Betaling pr. check eller postgiro.

Fotografisk, mekanisk eller anden form for gengivelse eller mangfoldiggørelse af dette tidsskrift eller dele heraf er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Grafisk tilrettelægning:

Susanne Whitta Jørgensen, Grafisk Himmel.

Forsidefotos: Stefan Rink og Angus Fairhurst

Tryk: Narayana Press

Tidsskriftet Social Kritik udgives af foreningen "Selskabet til fremme af Social Debat". Selskabet blev stiftet d. 4. 5. 88., og har som formål at fremme og deltage i den offentlige debat om sociale emner. En af måderne hvorpå Selskabet realiserer formålet, er at udgive dette tidsskrift. Selskabet og tidsskriftet skal tjene som forbindelsesled mellem samfundsvidenskab, social forskning og den sociale praksis. Foreningen og tidsskriftet skal holde sig fri af parti- og fagforeningspolitiske interesser.

SOCIAL KRITIK's referencegruppe består af:

Flemming Balvig, Johs. Bertelsen, Hans Bonde, Nils Bredsdorff, Ning De Coninck-Smith, Rosmari Eliasson, Tine Rask Eriksen, Bjarne Lenau Henriksen, Thorkild Høyer, Jørgen Jepsen, Ejler Johansen, Margaretha Järvinen, Birgit Kirkebæk, Morten Kjærum, Ida Koch, Øjvind Larsen, Søren Langager, Karin Lützen, Anne Løkke, Bent Madsen, Søren Magnussen, Thomas Mathiesen, Jan Morell, Beth Grothe Nielsen, Birger Steen Nielsen, Henning Salling Olesen, Benedicta Pécseli, Knud Erik Pedersen, Annick Prieur, Kim Rasmussen, Flemming Røggilds, Lone Scocozza, Ove Sernhede, Søren Smidt, Karen Ellen Spannow, Asger Sørensen, Sune Sunesson, Peter Thielst, Morten Thing, Jørn Vestergaard, Kirsten Weber, Jacob Hilden Winsløw.

Min umiddelbare reaktion på bogens titel, *Management by Love*, var den gammelkendte, at det er sgu da synd for kærligheden. At den efter at have været udsat for så mange andre attentatforsøg nu også skal spændes for ledelsesvognen.

På den anden side, når man ved hvor lidt ordet *love* betyder i USA, hvorfor så bekymre sig? Derovre siger folk jo i flæng, at de *lover* cornflakes, metertykke gulvtæpper, tv-studieværter osv.

Lidt interessant er det dog, at en dansk bog udgives med en amerikansk titel. Velsagtens af den gode grund, at det overfladiske i den amerikanske toneart ikke kan rammes tilsvarende på dansk. "Ledelse gennem kærlighed" lyder som en falsk titel.

Popstyrings-love eller ej, forfatteren til bogen, Birte Osholm, er medlem af Mandag Morgens kompetenceråd, og er altså som sådan fremme på klingen i management-manegen. Det forbavsende ved læsning af bogen er imidlertid ikke oplevelsen af at stå overfor noget nyt. Tværtimod. Min læseroplevelse var et klokkerent déjà vu. I disse diskurserende tider, læs Nils Bredsdorffs artikel inde i bladet, var denne management by love jo intet andet end et gensyn med den pædagogiske retning, undskyld diskurs, som blev doceret på pædagogseminarierne i 70'erne under overskriften *vækstpædagogik*.

Neill figurerer godt nok ikke på litteraturlisten. Men ellers går det derudaf på ryggen af følgende indledningsmantra: "Tilliden og respekten findes i medmenneskeligheden, i kærligheden, og engagementet er den dynamiske forudsætning for, at kærligheden udfolder sig og skaber udvikling."

Fremtidens virksomheder skal ifølge Birte Osholm bevæge sig kraftigt ind på det personlige domæne med ønsket om en højere grad af følelsesmæssig involvering. Gartneren og (børne?)haven præsenteres som en metafor for fremtidens ledelsesmæssige vækstmiljø, den

Tværfagligt samarbejde – en løsning eller et problem?

At gøre op med dét, der tages for givet

Af Inga Axelsen og Birgitte Ravn Olesen

Vi hører det fra alle sider: "der er problemer med det tværfaglige samarbejde". Ofte virker det underforstået, at hvis vi kunne gøre op med disse problemer, så kunne samfundet yde en tidlig og sammenhængende indsats overfor børn og unge med særlige behov. De strukturelt, ressourcemæssigt og fagligt begrundede problemer, som ansatte med daglig kontakt med svagt stillede børn, unge og forældre møder, ses nemlig primært som en følge af, at der ikke foregår et optimalt samarbejde. Dem, der udpeger problemet til at have sin kerne her, er blandt andet arbejdsgivere i den offentlige social- og sundhedssektor – statslige og kommunale embedsfolk, forskere og undervisere. Det er ikke så mærkeligt, hvis de ansatte i kommuner og amter også får fokus på netop dette problem.

I denne artikel vil vi – med et konkret efteruddannelsesprojekt som case – fortælle om, hvordan vi har arbejdet med tværfagligt samarbejde på en anderledes måde, end den der oftest beskrives i de fortærskede begreber som "helhedstænkning", "empati", "supervision" "teambuilding" eller "samarbejds-kultur".

Vi vil gøre Menckens ord til en slags overskrift:

"For every complex problem there is an easy answer, and it is wrong"

(fra Prochaska, 1994)

Når vi vil gøre Menckens ord til vores, er det fordi vi har erfaret at komplekse problemer kræver komplekse svar. I denne artikel fremkommer derfor ikke en løsning på problemer i tværfagligt samarbejde, men der introduceres begreber og metoder, som kan bidrage til at fokusere på de forhold, som slår igennem bag om ryggen på een, når man som social- og sundhedsarbejder agerer i praksis, såvel indenfor eget fagområde som i samarbejde med andre områder.

Udgangspunktet er, at enhver social praksis bygger på forforståelser. Det vil sige forestillinger om, hvordan tingene er, om hvordan man bør gøre, om hvad der er rigtigt og forkert, om hvem der kan hvad osv.

Forforståelser skabes, når vi agerer i praksis, men de kan blive synlige og gøres til genstand for refleksion. En sådan kritisk stillingtagen til de forforståelser, der bestemmer både egen og andres praksis, er en forudsætning for, at man overhovedet kan tage stilling til tværfagligt samarbejde blandt social- og sundhedsarbejdere.

I det følgende redegør vi først for det perspektiv, vi har anlagt på problemerne i det tværfaglige samarbejde. Herefter beskrives, hvordan perspektivet blev udmøntet i et konkret uddannelsesforløb for social- og sundhedsarbejdere og endelig diskuterer vi nogle af de resultater, der kom ud af uddannelsesforløbet og de tanker, vi har gjort os i den forbindelse.

Måden vi ser verden på, bestemmer hvordan vi handler i praksis – et videnssociologisk perspektiv

Vi antager, at der ikke findes "objektive beskrivelser" af, hvordan noget "er". Vores forestillinger fortæller os, at verden er på en bestemt måde, men det låser vores perspektiv. Derfor må vi arbejde med at ruske op i fastlåste forståelser.

Michel Foucault påpeger, hvordan commonsense-forståelsen af hvordan noget "er", ikke er en neutral eller tilfældig opstået forståelse, men at ethvert samfund og enhver tid er kontrolleret og styret. Foucault opererer med en antagelse om, at der i ethvert felt er en magtfuld instans, som dominerer på bekostning af andre perspektiver eller interesser. Han påviser, hvordan dominerende diskurser bestemmer, hvordan vi forstår og taler om mennes-

ker og handlinger, og hvordan der er knyttet bestemte interesser til disse diskurser.

Foucault har igennem sine studier blandt andet vist, hvordan man gennem tiderne har valgt at kalde problemer i menneskers liv forskellige ting. Indenfor social- og sundhedsområdet taler vi idag om det at være "psykisk syg", "DAMP-barn" eller "incestoffer", men sådanne begreber er sociale konstruktioner af nogle særlige forhold, vi kan iagttage. Dermed ikke sagt, at disse ting ikke bunder i faktiske, erfarede forhold, men vores måde at se og beskrive dem på dannes igennem vores forestillinger. Disse forestillinger får betydning for, hvilke handlemuligheder vi får.

Højholt og Witt er blandt andet inspireret af McDermotts forskning om børn og i artiklen: "Tilegner indlæringsvanskeligheder sig børn?" (Højholt 1999) refereres McDermotts arbejde og beskrivelser. McDermott har fulgt Adam i skolen og han undres konstant over, hvad det er, der foregår, når Adam er i kontakt med læreren eller de andre elever. Gennem sin analyse viser McDermott, hvordan begreber som "viden" og "indlæring" konstrueres og kommer til at fremme og anerkende nogle typer af handlinger på bekostning af andre. Artiklen viser, hvordan der i en konkret praksis er tillagt og tillægges mennesker og handlinger bestemte betydninger. Disse betydninger opstår igennem en forhandling om, hvad der er relevant i denne praksis' kontekst.

De ord, vi beskriver mennesker og ting med er altså ikke tilfældige, men indskrives sig i nogle bestemte diskurser, som får os til at se fænomenet på en bestemt måde. Det kunne føre til en antagelse om, at hvis sagsbehandleren i journalen skrev, at "Jespers lærer siger, at han er en meget aktiv dreng, hvis mor er god til at give ham plads", så ville Jesper og situationen omkring ham blive en anden end hvis hun skrev, at "Jespers lærer siger, at han er grænsesøgende og hans mor virker til helt at have givet op". Det er både rigtigt og forkert. Rigtigt i den forstand, at det kan betyde noget at finde andre perspektiver end dem, som først byder sig til, men forkert af to grunde, som vi nu skal se nærmere på.

Det er forkert, fordi Jesper og sagsbehandleren og alle andre implicerede ikke kan sætte sig udenfor de dominerende diskurser

eller formulerede forestillinger, som er på spil i vores sociale liv, og det er forkert, fordi "virkeligheden" ikke kun er fortolket, men også rummer et strukturelt niveau, som nu skal beskrives nærmere.

Vi kan ikke bare beslutte os for, hvordan verden er – om strukturer og habitus

Pierre Bourdieu har gennem sine studier vist, hvordan praksis i den sociale virkelighed er defineret af såvel ydre strukturer som af aktørers "kropsliggjorte erfaringer". Bourdieus særlige fortjeneste er, at han giver os mulighed for at tænke på aktører og strukturer som gensidigt påvirkende hinanden.

"Den sociale virkelighed eksisterer, så at sige, dobbelt, i ting og i tanker, i felter og i habitus, i og udenfor agenter" (Bourdieu i Wacquant, 1989, s. 43, vores oversættelse)

Det er forholdet mellem strukturen og aktøren, vi nu skal se nærmere på.

Vi har i præsentationen af begrebet "dominerende forestillinger" vist, hvordan fagfolk eller aktører er bærere af og agerer i forhold til sociale strukturer. Praktik udfoldes ifølge Bourdieu i bestemte "felter". Begrebet "felt" refererer til et afgrænset socialt område, der er autonomt i den forstand, at det har sine egne spilleregler.

Der er for eksempel det politiske felt, det sociale felt, det kulturelle felt osv. Et felt har nogle fælles karakteristika, hvoraf et centralt er, at der altid foregår en kamp, hvor den nyindtrådte forsøger at sprænge den barriere, der sættes af feltets dominerende aktører. De forsøger omvendt at forsvare deres monopol og udelukke konkurrence.

"Strukturen i et felt er det samme som en bestemt *tilstand* i styrkeforholdet mellem de agenter eller institutioner, der er involveret i kampen eller om foretrukket: En bestemt tilstand i den specifikke kapitalfordeling som er blevet opsamlet i løbet af de tidligere kampe, og som derfor orienterer de efterfølgende strategier." (Bourdieu 1997 a s.118)

Feltet definerer altså den kapital, der er på spil og de regler, der spilles efter. Oversat til det sociale og sundhedsmæssige felt, så er der formulerede forestillinger og handlemåder som er legitime indenfor feltet, mens andre falder udenfor. Det er for eksempel legitimt at beskrive en mor som ensom og forsømt, men illegitimt at yde økonomisk støtte til en ferie-

rejse til Tyrkiet, hvor kvindens sociale netværk findes.

Når vi som aktører ikke umiddelbart ser os selv som underlagt det sociale felts spilleregler, så skyldes det vores habitus. Habitus er det omdrejningspunkt, som ligger mellem den sociale struktur og det enkelte menneskes praksis. "...det vil sige det i mennesket lejrede nedslag af objektive livsbetingelser, som bliver til princip for handling." (Callewaert, 1994)

En persons habitus på et givet tidspunkt i hendes liv er altså akkumuleringen af alle eksterne strukturer, hun har indoptaget og kropsliggjort i livet indtil dette tidspunkt.

Vores habitus er det, der er medbestemmende for, at vi handler som vi gør og finder det, der foregår omkring os "naturligt". Habitus kan ses som en kulturel kode, der er indlejret i os, og som definerer en symbolsk værdi i forbindelse med kulturelle handlinger.

Det er vigtigt, at slå fast, at habitus ikke producerer en regelbaseret adfærd, hvor aktørens handlinger er fuldstændigt determineret. Habitus må snarere ses på som en *orkestre-ring*, der sætter det skema, som aktøren frit kan improvisere over, eller sagt med Bourdieus egne ord: "Vi kan derfor sige, at individer træffer valg, så længe vi ikke glemmer, at de ikke vælger principperne for disse valg" (Wacquant, 1989, p45)

Når "habitus" og "felt" mødes, opstår "praktikken". Man kan sige, at "indoptaget historie", nemlig habitus, mødes med "objektiveret historie" og at dette møde skaber "ny historie" = praktik.

Vi har nu introduceret en række begreber og kort skitseret det teorigrundlag som de hænger sammen med. Disse begreber og teorier har været centrale for den forståelse, vi har haft som grundlag for det konkrete arbejde med et efteruddannelsesforløb i tværfagligt samarbejde.

Vi har således tilrettelagt nogle teoriforløb hvor disse teorigrundlag er blevet introduceret på forskellig måde. Desuden havde deltagerne via nogle opgaver muligheder for at reflektere eller undres over praktiske udtryk for deres daglige arbejde. De arbejdede med "at skabe brud med" deres forestillinger, at se på dem fra anderledes vinkler – for derved at opnå forståelse og forklaring på de formulerede forestillinger og meninger om hvad det

er der gøres i det konkrete inddragede udtryk for praktik, hvorfor tingene var som de var og på hvilke måder de adskilte sig fra det man troede det var.

Vi er overbeviste om, at hvis man ikke foretager den øvelse "at skabe brud med" sine forestillinger om, hvad ens praktik er, så bliver samarbejde konserverende og fastholdende af de herskende hierarkier. Det vi møder op med, er dét, der passer med de forestillinger vi kan formulere, derfor vil vi opleve det der foregår i samarbejdet som selvfølgeligt og naturligt selvom det kan have uhyrlige uligheder indbygget. Det vil vi vise i det følgende.

I efteruddannelsesforløbet opstod handlinger og forståelser, som brød med den herskende mening. Det skete, når det selvfølgelige, det alle tog for givet, blev sat til debat og blev gjort til genstand for refleksion. Men det skaber utryghed og forvirring når de dominerede i et felt, som ikke har opsparet kapital, ret eller plads til at anlægge deres perspektiver, undres og udfordrer de dominerende, stiller spørgsmål til og får nogle svar og dermed forståelser af den herskende orden.

Det skete i efteruddannelsen og meget længere kom det ikke til.

Et uddannelsesforløb i "Tværfagligt samarbejde" – vores opdrag

På konferencer, som for eksempel den Sundhedskomiteen afholdt i Domus Medica i 1998 om "Social ulighed blandt børn og unge", peger en lang række fagpersoner (læger, sundhedsplejersker, psykologer og embedsfolk fra sundhedsministeriet) på, at den forebyggende indsats i Danmark overfor børn og unge er delvist forfæjlet og at der er effektivitets- og samarbejdsproblemer i og mellem forvaltningernes samarbejdspartnere. De årsagsforklaringer, der ofte peges på er blandt andet, at forskellige faggrupper har indbyrdes magtkampe og taler forskellige sprog. Der blev på ovennævnte konference foreslået en række offensive indsatser til løsning af problemerne som for eksempel påtrængende opsøgende indsatser og tværfaglige efteruddannelser i lokalt regi (Sønderborg 1998).

Hvert år udkommer nye publikationer om det tværfaglige samarbejde indenfor det sociale og det sundhedsfaglige område, hvor fel-

tet bliver udforsket, beskrevet og analyseret (Kurt Bader 1993, Carsten Yndigen Hansen 1999, Margit Knudsen 1998, Kirsti og Per Lauvås 1997, Jytte Mielche 1998). Mange forskellige perspektiver på hensigterne med og problemerne i tværfagligt samarbejde er beskrevet og forskellige forslag til løsninger har således længe været tilgængelige.

Bornholms Amt besluttede i foråret 1999, at der også her var problemer i det tværfaglige samarbejde og besluttede derefter i foråret 1999, at "udvikle feltet for det tværfaglige samarbejde i relation til lov om forebyggende sundhedsordninger for børn og unge". Dette indebar, at der blev tilbudt et seks ugers efteruddannelsesforløb for socialrådgivere, sundhedsplejersker, pædagoger, lærere og psykologer ansat i kommunerne og i amtet. Efteruddannelsesprojektet fik titlen: "Samarbejde på tværs – Et bornholmsk modelprogram om tværfagligt samarbejde". Projektet blev støttet af Socialministeriets FAK-pulje med 700.000 kr.

Vi blev ansat til denne tværfaglige efteruddannelse på Bornholm og har i de sidste år været involveret i at udvikle dens forløb, tilrettelægge indholdet og være kursusledere. Der var ansat en ekstern evaluator til at følge projektet og der har været en følgegruppe bestående af initiativtagere, repræsentanter for kommunale ledere og for ansatte social- og sundhedsarbejdere, som har fulgt projektet fra siden. Amtssundhedsplejersken i Bornholms Amt har været økonomisk ansvarlig.³

Modelprogram – metode – værktøj

Opgaven var at skabe et modelprogram. Den økonomiske bevilling var givet på baggrund af en ansøgning om netop at udvikle et modelprogram, som kunne danne skole for tværfaglige efteruddannelser i andre kommuner og amter i Danmark.

Oftentimes kan "modelprogram" eller "metode" mere eller mindre direkte oversættes til "værktøj". Tanken er, at deltagerne får nogle redskaber, som de kan bruge, når de efter endt efteruddannelse vender tilbage til deres arbejdsplads. Det kan være planlægnings-, strategi- eller kommunikationsværktøjer. Forestillingen er, at hvis man som deltager i et efteruddannelsesforløb tilegner sig noget værktøj, så kan man gøre sit arbejde bedre eller anderledes.

Vi har allerede præsenteret vores grundlæggende forståelse af, hvordan problemer med tværfagligt samarbejde må gribes an som et problem, der har med magt, definitionsret og dominerende forforståelser at gøre. Som en følge heraf købte vi ikke forestillingen om, at enkle værktøjer kan bidrage til et bedre tværfagligt samarbejde. Fremfor at fokusere på udvikling af nye "værktøjer" eller "metoder", tog vi i tilrettelæggelsen af forløbet udgangspunkt i begrebet "metodologi". Heri ligger, at en metode aldrig kan anskues løsrevet fra den teoretiske forståelse, den udspringer af – eller den empiri, det vil sige de rammer, de administrative procedurer, den organisation eller de strukturer – den bringes i spil i forhold til.

Vi tilrettelagde derfor et efteruddannelsesforløb som både kom til at indeholde teorifor- midling og analyse af deltagernes egne dag- ligdagspraktikker.

Deltagerne var alle ansatte i kommuner eller i amtet, de var enten lærere, socialrådgiv- vere, sundhedsplejersker, psykologer eller pædagoger. Efteruddannelsen var af seks ugers varighed og forløb over 1 år med teori- forløb af 1 til 2 ugers varighed og hjemmeop- gaver i de mellemliggende perioder. Undervisningen i teoriforløbene foregik i dag- timerne. Deltagerne var fordelt på to hold, der begyndte med et halvt års mellemrum. I alt gennemførte 33 efteruddannelsen.

I det følgende vil vi beskrive nogle af de overvejelser vi har gjort os om de konkrete opgaver og øvelser og de resultater der fore- ligger.

En videnssociologisk og en kulturteoretisk optik – brud med forforståelser

Målet var at skabe brud på selvfølgheden som et fundamentalt udgangspunkt for at kunne skabe eventuelle forandringer. På kur- set søgte vi at gå bagom det, der tages for givet; at omsætte virkeligheden til en form, så den kunne gøres til genstand for en analy- se. Gennem denne omsætning ville vi skabe mulighed for en anden slags fokusering på den praksis, der udspilles i hverdagens gøre- mål med samtaler og vejledning med forældre til svagt stillede børn og unge og i det tvær- faglige møde. Målet med at ændre fokus var at kunne beskrive, hvad det er, der tages for givet og hvilke forhold, det er, der bag om

ryggen på os er med til at etablere eller cementere denne taget-for-givethed.

Det blev et væsentligt element i efterud- dannelsen, at deltagerne skulle udforske de forståelser og definitioner, der dominerer i deres fag. De skulle sætte fokus på, hvordan disse forståelser og definitioner er blevet til, og hvilke forhold der er med til at fastholde dem. Vi introducerede derfor forskellige muligheder for at gennemlyse eller perspekti- vere forståelser og definitioner. Som en grundtone i efteruddannelsen lå en opfattelse af, at der er forskel på, hvad vi tror vi gør og hvad vi kan se, vi gør, når der tages teknik- ker i brug i analysen af det daglige arbejde. Disse teknikker blev eksempelvis taget i brug for at omdanne en samtale, en vejledning eller en drøftelse om en foranstaltning for et barn til en tekst, der kunne udsættes for en tekstanalyse. Målet var at introducere en måde at etablere brud med forforståelser og definitioner på.

Det var i denne forbindelse, at Foucault, McDermott og Højholt blev læst, fremlagt og diskuteret. Hovedpointen var, at den måde, vi taler om fænomener eller mennesker på, peger i retning af bestemte handlemuligheder. Betegnes et barn som "roligt", så behandler vi det anderledes end, hvis vi beskriver det som "passivt". I forlængelse af denne forstå- else ligger også en antagelse om, at beskriv- elserne aldrig er "objektive". De er udtryk for magt, hvor nogle perspektiver og interes- ser har bedre plads end andre.

Et andet centralt perspektiv i efteruddan- nelsesforløbet blev hentet fra etnografien og antropologien: Billy Ehn beskriver sin egen proces med at skabe basis for at få øje på eller muligheder for at bryde med egne forfor- ståelser og fordomme.

Der blev etableret nogle teknikker – en samtale blev via båndoptagelse og udskrift, gjort til en tekst, som blev gjort til genstand for tekstanalyse, et møde blev via en analyse af det formelle grundlag og beskrivelse af hændelsesforløb også genstand for tekstana- lyse.

Deltagerne analyserede teksterne med hen- blik på at spore hverdagsfordommene om egne og andre faggrupperes arbejde og udpe- ge de inkorporerede administrative og politis- ke beslutninger eller interesser, som kom til udtryk i teksterne.

Med inspiration fra Billy Ehn bearbejdede deltagerne således observationer, båndudskrifter af samtaler og mødedialoger. De blev opfordret til at stille spørgsmål til det selvindlysende, undre sig over formuleringer og spore deres oprindelser. Målet var at prøve at finde tegn på de bestemte kulturelle forestillinger, idealbilleder og virkelighedsopfattelser, der ligger til grund for og formidles i mødet.

Med andre ord har vi i efteruddannelsen søgt at motivere til at sætte spørgsmålstegn og intellektualisere. Til at veksle mellem muldvarpens nærsynethed og ørnens højtflyvende skarpsyn.

Metode-udviklingen handlede først og fremmest om at etablere brud med hverdagskategorier, forforståelser, administrativt og politisk bestemte betegnelser. Problemet er, at man er så alt for godt kendt med sine egne hverdagshandlinger, at man ikke umiddelbart kan gennemskue dem.

Målet var at introducere begreber og teknikker, som kunne sættes i sving i bestræbelserne på at se bagom sine egne og de andre deltagers umiddelbart indlysende og sædvanligt accepterede opfattelser af, hvad det er, man gør.

Teknikkerne gik i korthed ud på, at en samtale via båndoptagelse og udskrift blev gjort til en tekst, som kunne gøres til genstand for en tekstanalyse. På samme måde kunne et møde, hvor det formelle grundlag og en beskrivelse af det konkrete hændelsesforløb forelå, gøres til genstand for en tekstanalyse. Gennem disse analyser kunne deltagerne få øje på hverdagsdefinitioner og administrativt og politisk bestemte måder at definere deres arbejde på.

I forlængelse af tekstanalyserne blev Durkheims skelnen mellem forskellige vidensformer introduceret:

Kunsten er den rene praksis uden teori. Kunst er vores handlinger i nuet, den angår *nutiden*.

Praksisteori er refleksioner over handlinger. Den udsiger noget om, hvordan praksis bør være, forstået som teori om, hvad der er godt og rigtigt. Det er en teori for *fremtiden*.

Videnskab er interesseret i at forklare oprindelsen til et system. Videnskab har derfor med fortiden at gøre; hvad er årsager til, at systemet ser ud, som det gør i dag? Videnskab fokuserer på funktionen af syste-

met, den har med *nutiden* at gøre (Petersen 1995). Forskellige vidensformer skal ikke ses som led i et hierarki, med mere eller mindre værdi, men som forskellige nødvendige kundskaber i bestræbelser på at forstå, hvoraf problemer opstår.

Med Durkheims begreber fik deltagerne redskaber til at analysere teksterne som udtryk for hhv. kunst, praksisteori og videnskab. De kunne diskutere, hvad det er, der kommer til udtryk i teksten og hvorfor det mon netop er denne vidensform, som dominerer.

At udforske egen praksis er lettere sagt end gjort! – Efteruddannelsens praktiske element

Opgave 1 – en udfordring af den faglige selvforståelse.

Hensigten med den første opgave var, at deltagerne skulle få uddybet indsigt i, hvordan den formulerede forståelse af egen praksis afviger fra den praksis, der kan iagttages ved observation og fremanalyseres på baggrund af båndoptagelser af en del af samme praksis.

I monofaglige grupper udpegede hvert fag som det første, hvilket uddannelsesmæssigt grundlag, særlige karakteristika, dominerende holdninger, værdier og etik, mv. de selv forstår som dem, deres fag indeholder. På baggrund af arbejdet med og fremlæggelsen af dette arbejde blev første opgave præsenteret:

Hver deltager producerede en båndoptagelse af en samtale eller en vejledning med en klient eller en forælder af cirka en times varighed og udskrev minimum 15 minutter heraf. Den tekst, som herefter fremkom, blev analyseret med henblik på at afklare, hvilke værdier og holdninger, der kunne efterspores, hvilke hensigter, hvem eller hvad der styrede vejledningen eller samtalen, og hvilke forhold, der blev inddraget.

Analyserne førte til overraskelser – ”jamen, jeg troede slet ikke, at jeg styrede samtalen så meget, det skal man jo ikke”, var et karakteristisk udbrud. Tekstanalyserne betød altså brud med forforståelser af såvel egen som andres praksis og deltagerne fik øje på nogle af de forhold, som er medbestemmende for egen praksis og dermed for det, man bringer med ind i det tværfaglige samarbejde.

Anden del af den første opgave bestod i at følges med og observere en person fra en anden faggruppe igennem en arbejdsdag. I løbet af denne dag skulle der ligeledes optages en time på bånd, udskrives et kvarter af det båndoptagede og herefter ud fra samme procedure, som ovenfor nævnt, fremanalyseres særlige karakteristika ved den anden faggruppes praksis. Til begge opgaver blev det ligeledes beskrevet, hvilke forhold samtalen fandt sted under, hvor i et forløb, lokaliteten, hensigterne med samtalen eller mødet osv. Disse data blev inddraget i analysen.

Det var en voldsom oplevelse at foretage disse analyser. Forsvarsværkerne var oppe: "men den samtale var slet ikke typisk, normalt styrer jeg slet ikke så meget". Sagen er imidlertid, at når en båndoptaget samtale udskrives, så skifter den karakter fra at være en samtale mellem en fagperson og en klient til at blive en tekst, som kan gøres til genstand for analyse. Teksten adskiller sig på flere måder fra den samtale, den er en udskrift af. Det er ikke muligt at indfange konteksten; personernes placering, hvad der er gået forud eller kommer efter, hvem der har taget initiativ til mødet osv. Og det er naturligvis ikke muligt at se hele faget udfoldet i den relativt korte tekst.

Men teksterne kan danne grundlag for en dyberegående analyse af, hvad der faktisk bliver sagt i en samtale og dermed være oplæg til refleksion over samme praksis. Det var karakteristisk, at den anden deltager, som havde fulgt fagpersonen gennem en hel dag med sine observationer, kunne supplere den skrevne tekst. Man kan sige, at det deltagerne gjorde var at omdanne praksis til tekster og herefter med teksterne som redskab, "at træde et skridt tilbage" for at få øje på det, der blev sagt i et nyt perspektiv. De fremanalyserede og fortolkede de begreber, der blev anvendt, hensigterne, forståelserne og værdierne. Men ikke nok med det, de inddrog også beskrivelserne af de rammer, organisatoriske forhold og administrative regelsæt, der dannede grundlag for den konkrete tekst.

Deltagerne analyserede med andre ord på det, der faktisk kom til udtryk i disse aftryk eller billeder af deres praksis. Resultaterne af de enkelte analyser er efterfølgende blevet fremlagt for og diskuteret af alle deltagere på holdene.

Et resultat af processen omkring første opgave var, at det blev klart for alle, at de faglige værdier faktisk er indbyrdes forskellige mellem faggrupperne. Vi taler ikke om det samme, når vi siger "helhedstænkning" eller "forebyggelse". For en pædagog er helheden f.eks. barnet, forældrene, barnets nærmeste legekammerater og disses forældre, samt måske bedsteforældrene, mens helheden for læreren er barnet, klassekammeraterne, pensum, forældrene og støttelæreren. Afhængig af, hvad man ser som helheden, bliver vurderingen af, hvad der er centralt forskelligt. For eksempel så vi, hvordan en sundhedsplejerske vægtede betydningen af at en mor skulle have mulighed for at blive hjemme og passe sit ofte syge barn, mens socialrådgiveren lagde vægt på betydningen af at moderen skulle deltage i kommunens aktiveringsordning.

Opgave 2 – deltagerne udfordrer forståelsen af tværfaglige samarbejdsprocesser.

Den næste store opgave gik ud på at forstå eller forklare, hvad det er, der kommer til udtryk i det tværfaglige samarbejde. Her blev der arbejdet med, hvordan de tværfaglige grupper er organiseret, administreret og faktisk fungerer i kommunerne. Ligesom i den første opgave, blev der blandt andet udarbejdet båndoptagelser, men her af de tværfaglige møder. Der blev ialt båndoptaget 11 møder med en varighed på 1-3 timer. Af hver af disse 11 møder foreligger der båndudskrift af cirka 1 times drøftelser. Båndoptagelserne blev udskrevet af deltagerne selv og efterfølgende gjort til genstand for tekstanalyse. Målet var at undersøge, hvad der udspiller sig i den faglige praksis, som finder sted i det tværfaglige møde. Igen gælder det, at et møde udskrevet til en tekst kun er et enkelt udtryk for tværfagligt samarbejde. Det konkrete, båndoptagede møde adskiller sig på nogle måder fra andre møder og andet samarbejde med hensyn til deltagere, sager der bliver drøftet, tid der bliver brugt osv. Sagen er bare, at der ikke findes noget, som er rigtig, rigtig typisk. Alle situationer viser os en væsentlig del af helheden også selvom alle situationer til en vis grad er forskellige, og som sådan udgør 11 udskrevne tværfaglige møder, som har fundet sted hen over et år et

Daniel Spoerri: *Buried Dining Table*, 1983

materiale, der har en vis udsagnskraft.

På grundlag af analysen skulle deltagerne fremlægge centrale problemer i det tværfaglige samarbejde og i forlængelse heraf påpege, hvilke problemer, der skulle arbejdes med på hhv. strukturelt, økonomisk, fagligt og individuelt niveau.

Som afslutning på analysearbejdet udarbejdede hver gruppe en projektrapport om deres fund. Disse projektrapporter blev drøftet med holdenes øvrige deltagere og på en af efteruddannelsens sidste dage blev konklusionerne fremlagt for et panel af repræsentanter for kommunale politikere og forvaltningsledere.

Tanken med opgave 2 blev således både at skabe erkendelse hos deltagerne på efteruddannelsen og hos de politikere og forvaltningsledere, som er ansvarlige for rammerne og indholdet i det tværfaglige samarbejde. Målet var at skabe offentlighed omkring, hvilke konkrete forhindringer, der er for det tværfaglige samarbejdes funktion.

Udforskning af egen praksis – nogle resultater

Det er ikke muligt indenfor denne artikels rammer at redegøre fyldestgørende for resultaterne af deltageres analyser. Vi har derfor valgt blot at opliste en række af resultaterne, som hver især rummer et helt problemfelt.

- på forhånd var selvforståelsen at man ikke udøver kontrol. Analyserne af møderne viste, at der udøves meget kontrol, og at det gøres på et uklart grundlag
- selvforståelsen var helhedssyn, analysen af praksis viste, at et begrænset antal aktører/faktorer inddrages og forskellige af forskellige faggrupper
- selvforståelsen er at udøve praksis på "brugerens præmisser", praksis er at alle de deltagende faggrupper er normsættende ud fra deres egne private normer
- det tværfaglige team legitimerer socialrådgiver-fagets perspektiv på sagerne
- løst funderet mistanke kan i et mødeforløb blive manifest på baggrund af udokumenterede oplysninger og danne grundlag for vidtgående foranstaltninger
- fagligt begrundede beslutninger tilsidesættes til fordel for økonomi
- de økonomiske forudsætninger for optimal indsats er ikke tilstede
- hverdagskundskaber dominerer – fagligt begrundede indlæg er næsten fraværende og der er ingen eksempler på drøftelser, hvor flere faglige belysninger af et emne eller en sag supplerer de enkelte indlæg
- kun i 1 ud af de 11 udskrevne teammøder er forældre deltagere
- de administrative rammer for møderne er mangelfulde med henblik på dagsordener, referater, afbud til møder mv
- der er ingen kompetence henlagt til møderne, de har langt overvejende orienterende karakter
- der er forskellige forståelser af betydninger af detaljer i sagsforløb imellem samme fagpersoner og imellem faggrupperne indbyrdes.

Desuden bemærkede een gruppe at der er forskel på den måde ministerierne beskriver de tværfaglige gruppers funktion på. Sundhedsministeriet skriver, at de tværfaglige grupper skal sikre at udvikling, sundhed og trivsel fremmes, Socialministeriet skriver, at

de tværfaglige grupper skal sikre, at støtte ydes tidligt og sammenhængende. Deltagerne valgte at fortolke disse forskelle enten som en skødesløshed i ministeriernes arbejde eller som udtryk for, at der her er gemt nogle konflikter af vejen, som de to ministerier ikke har villet løse. Disse konflikter dukker op, når faggrupper, som refererer til forskellige ministerier, indbyrdes skal blive enige om, hvilke fælles indsatser, der er relevante at drøfte i det tværfaglige team.

Sammenfattende kan man ud fra sammendragene af projektrapporterne sige

- der er problemer i samarbejdet mellem deltagerne monofagligt indbyrdes, mellem faggrupperne og mellem de mellemledere, der deltager og de ansatte, som har daglig kontakt med børn, unge og forældre
- problemer i samarbejdet kommer til udtryk i enetaler, i dialoger, i diskussioner og i hvem der ikke siger noget overhovedet
- de tværfaglige teams deltagere er dele af fasttømrede historisk etablerede hierarkier, som slår igennem bag om ryggen på deltagerne, når de siger og gør noget
- de administrative, politiske og organisatoriske strukturer og heraf følgende terminologier sætter sig igennem på bekostning af fagligt begrundede udsagn
- de individuelle, personligt bundne normer og værdier hos fagpersonerne sætter sig igennem på bekostning af fagligt begrundede udsagn.

Problemudpegningerne blev, som nævnt fulgt op af udpegning af handle-muligheder:

- konkrete forandringer af administrationen og organiseringen af det tværfaglige samarbejde: procedurer for beslutninger om hvem der skal deltage, herunder på hvilke måder forældre og unge skal deltage i møder, hvem der skal indkalde og hvem der skal skrive referat, efter hvilke kriterier de lovpligtige koordinatore, som i parentes bemærket ikke fungerer, skal udpeges m.m.
- beslutninger om at deltagerne fra begge efteruddannelseshold fra de fem kommuner skal mødes med administrative og politiske ledere i deres lokale kommunale organisation med projektrapporten fra samme kom-

mune som oplæg og omdrejningspunkt for drøftelser

- etablering af studiegruppe, som vil arbejde videre med nogle af de tekster der er blevet arbejdet med på efteruddannelsen
- enkelte har fået mod på videre uddannelse.

Næsten et år efter afslutningen af efteruddannelsen mødtes holdene igen i to dage. I disse dage var det kun cirka halvdelen af deltagerne der havde mulighed for at deltage. Der var på dagene drøftelser og oplæg fra deltagerne om, hvordan det er gået med at iværksætte de nedskrevne løsningsforslag og oplæg om organisation og supervision. Det var af ressourcemæssige grunde ikke muligt at tilrettelægge observationer eller øvelser i tilknytning til disse to dage.

Deltagerne i de enkelte kommuner redegjorde for, hvilke tværfaglige tiltag der var foretaget i deres kommune, samt over hvilke faktorer, der henholdsvis har fremmet eller hæmmet udviklingen af samarbejdsrelationer. I de fleste kommuner var der under eller umiddelbart efter uddannelsens afslutning taget initiativ til forandringer på det strukturelle niveau. Der var udarbejdet forretningsorden for børneteamet, hvor det blev gjort klart, hvem der er deltagere, retningslinier for dagsorden og referat, typer af problemstillinger og sager, der kan behandles osv. I en kommune havde processen omkring udarbejdelsen af forretningsordenen ført til et mærkbart bedre samarbejde såvel mellem faggrupperne som i relation til de forældre, hvis børn blev taget op på børneteamets møder. Hovedindtrykket var imidlertid, at effekten af uddannelsen har været minimal, da problemer med økonomiske nedskæringer og manglende besættelse af stillinger har været så massive, at der ikke har været fokus på tværfagligt samarbejde overhovedet.

Mange begreber, nye teknikker og hårdt arbejde – metoder til udvikling af tværfagligt samarbejde

Mange begreber er blevet præsenteret på efteruddannelsen på Bornholm og mange forestillinger om ens praktik er blevet mødt med spørgsmål, undren og provokation. Selvfølgelighederne og den etablerede herskende mening har fået modstand og er sat

under lup. Spørgsmålet er nu, om det vil ændre praksis. Bliver amtets socialarbejdere bedre til at samarbejde, bliver arbejdet med de svagstillede børn og unge i social-, uddannelses- og sundhedssektoren mere effektivt. Får de svagest stillede børn og unge nogle betingelser og muligheder i kraft af, at fagpersonerne har været på efteruddannelseskursus?

Forløbet har vist, at den type spørgsmål ikke kan besvares. I det daglige arbejdsliv i sociale og kulturelle institutioner udspiller sig en praktik som bestemmes af strukturen i systemerne og personernes individuelle habitus. Det har i bund og grund ikke noget at gøre med, om livet bliver anderledes at leve for de svagest stillede børn og unge, som gør brug af sociale, sundhedsmæssige og kulturelle/uddannelsesmæssige institutioner, fordi disse institutioners ansatte mener, at børnene og de unge skal have hjælp derfra. Det er to vidt forskellige liv der er tale om. Institutionen med dens strukturelle og agerende vilkår og de svagt stillede børn og unge med deres vilkår.

Hvad vi håber – og til en vis grad tror på – er at deltagerne i efteruddannelsesforløbet har fået en indsigt i den praktik, de selv er en del af, er medskabere af og bidrager til at opretholde.

Det kan føre til, at det bliver muligt i praktikken ind imellem at stoppe op for at sætte selvfølgelighederne i parentes for en kort bemærkning. Deltagerne er blevet inviteret ind i et nyt refleksionsrum. Et rum, hvor den praktik, der hersker i det sociale felt kan gøres til genstand for undren og udfordres, og hvor praktikken kan ses som bestemt af såvel strukturernes som aktørernes ageren i feltet.

En anden følge af uddannelsesforløbet kan være et opgør med det individualiserede ansvar eller den enkeltes skyldfølelse over, at man ikke kan få tingene til at fungere i praktikken. Uanset hvor mange værktøjer, man har lært sig og hvor gode ens intentioner er, så støder man hovedet mod "mure" eller som en deltager sagde:

"Tænk, jeg har været socialrådgiver i 20 år og været på kurser i alt, hvad der har været oppe i tiden i denne periode, men nu forstår jeg, hvorfor det alligevel ikke lykkes, og det er faktisk mere oplivende end skuffende."

Callewaert siger det med Bourdieu således:

"For at forandre verden, må man ændre måden hvorpå verden skabes, det vil sige visionen om verden og de praktiske operationer, ved hvilke grupper produceres og reproduceres" (Callewaert s. 76, 1994).

Og det er jo en ganske anden proces end den, der kan rummes indenfor et 6 ugers efteruddannelsesforløb, hvor deltagerne mødes uden at have en vikar til at løse de opgaver, der hele tiden dukker op, mens de er på efteruddannelse, ikke gives tid til at udarbejde opgaver eller til at læse og reflektere. Og endelig ikke gives kompetence til at udarbejde forandringer i de praktiske operationer, som de er produceret af og reproducerer.

Set i det perspektiv var efteruddannelsen bevarende, konserverende og spild af alles tid og mange penge.

Referencer

- Bader, Kurt (1993): Hjælpeløse Hjælpere. Hans Reitzels Forlag, København.
- Berth, Inger (1989): Freud og udviklingspsykologien. I: Psyke og Logos, 1989, 10, 45-71.
- Bourdieu, Pierre og Jean-Claude Passeron (1990): Reproduction in Education, Society and Culture. Sage Publication, London.
- Bourdieu, Pierre (1997 a): Nogle egenskaber ved de sociale felter. I: Pierre Bourdieu: Men hvem skabte skaberne – Interviews og forelæsninger. Akademiske Håndbøger, Akademisk Forlag, København.
- Bourdieu, Pierre (1997 b): Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen. Hans Reitzels Forlag, København.
- Callewaert, Staf (1994): Pierre Bourdieu. Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori. Akademisk Forlag, København.
- Ehn, Billy og Orvar Løfgren (1982): Kulturanalys. Ett etnologisk perspektiv. Liber Förlag, Stockholm.
- Foucault, Michel (2000): Klinikens Fødsel. Hans Reitzels Forlag, København.
- Hansen, Carsten Yndigen (1999): Nu trækker vi på samme hammel. Socialministeriet, København.
- Højholt, Charlotte (1999): Tilegner indlæringsvanskeligheder sig børn? I: Axel, Erik, Kirsten Baltzer, Carsten Rosenberg Hansen, Jens Mammen (red)(1999): Virksomhed, viden, læring. Aarhus Universitetsforlag, Århus.
- Knudsen, Margit (1998): Erfaringer med metodeudvikling af det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde på børn- og ungeområdet. Udviklings- og Formidlingscenteret for Fyn og Sønderjylland. Aabenraa.
- Lauvås, Kirsti og Per Lauvås (1997): Tverrfaglig samarbeid. Perspektiv og strategi. Tano Forlag, Otta.
- Lindgren, Gerd (1992): Doktorer, systrar och flickor, om informell makt. Carlssons Bokforlag, Stockholm.
- McDermott R. (1996): Hvordan indlæringsvanskeligheder skabes for børn. I: C. Højholt, og G. Witt (red). Skolelivets socialpsykologi. Nyere socialpsykologiske teorier og perspektiver. Unge pædagogers serie, København.
- Mielche, Jytte (1998): Børn på tværs. Om tidlig involvering og fællesfaglig metodeudvikling – en praktikbog. Dafolo Forlag, Frederikshavn.
- Muschinsky, Lars Jacob (1991): Om mellemlagslivet og dets naturalisering. Arbejdsrapporter, Institut for Pædagogik, Københavns Universitet, Amager.
- Petersen, Karin Anna (1995): Kunst, praktikteori og viden. I: Faglig sammenslutning af sygeplejelærere, Faglig sammenslutning nr.13 NYT, nr.1.
- Petersen, Karin Anna (1998): Sygeplejevidenskab – myte eller virkelighed? Om genese og struktur af feltet af akademiske uddannelser og forskning i sygepleje i Danmark. Ph.d. afhandling. Udgivet af Viborg Amt, Center for Videreuddannelse.
- Prochaska, James O m.fl.(1994): Changing for good, Avon Books, N.Y.
- Roepstorff, Andreas (1992): Praksisanalysen hos Barth, Foucault og Bourdieu – Fra Pinocchio til den sociale edderkop, upubliceret opgave i teorihistorien, etnografi, Århus Universitet.
- Sønderborg, Birgitte Rask (1998): Sundhedskløften. I: Ugeskrift for læger 160/11, 9. marts.
- Wacquand, L (1989): "Towards a reflexive Sociology, a workshop with Pierre Bourdieu", in Sociological Theory 7, pp 23-63.

Noter:

- 1 Som en del af bevillingen til modelprogrammet fra Socialministeriet var der et krav om at projektet skulle følges af en evaluator. Evaluator har i forløbet overværet de mundtlige evalueringer, der har været indlagt på efteruddannelsen og har foretaget interview med deltagerne og med nogle af deres forvaltningsledere. Evaluator udarbejder en rapport over hele forløbet.

Inga Axelsen er sundhedsplejerske MPH og p.t. ph.d studerende ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik, med et projekt, der har fokus på de særlige indsatser for svagt stillede børn og unge i kommunerne. Birgitte Ravn Olesen er lektor i Kommunikation på Roskilde Universitetscenter, ph.d. med speciale i kommunikation omhandlende formidling i social- og sundhedssektoren. Begge forfattere har erfaringer med samarbejde mellem ansatte i kommunernes sociale- og sundhedsråds arbejde på mange niveauer.